

УДК 347.44

Віталій Біленко,*аспірант Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України*

ВИДИ ДОГОВОРІВ ПРО ДОПОМІЖНІ РЕПРОДУКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

У статті досліджуються договори про допоміжні репродуктивні технології. Розглядається класифікація цих договорів. Встановлено, що класифікація договорів залежить від особливостей послуг, які є предметом договору. Розглянуто позицію щодо того, що цивільно-правові договори є полісемічним поняттям, тому класифікуються як правочини та як зобов'язання, а сам договір є їх різновидом.

Ключові слова: договір, зобов'язання, допоміжні репродуктивні технології, правочин, сурогатне материнство, медичний заклад, пацієнт.

Постановка проблеми. На сьогодні договір є одним із найважливіших інститутів цивільного права, оскільки регулює більшість цивільних відносин. Така ситуація зумовлена тим, що цивільно-правовий договір є не лише підставою для виникнення, зміни чи припинення взаємних прав та обов'язків, а й універсальною конструкцією в регулюванні будь-яких відносин. Отже, договірне регулювання цивільно-правових відносин є одним з основних інструментів у забезпеченні стабільності цивільного обороту. На жаль, у законодавстві відсутнє визначення договору про застосування допоміжних репродуктивних технологій та їх класифікація, що у свою чергу призводить до низки суперечностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З різних аспектів договори у сфері допоміжних репродуктивних технологій досліджували у вітчизняній і зарубіжній юридичній літературі такі автори, як Н.А. Аблятінова, Є.О. Баллаєва, Т.В. Дробішевська, Л.О. Красавчикова, О.А. Лукашева, М.Н. Малєйна, Г.Б. Романовський, З.В. Ромовська, К.Н. Світнев, І.Я. Сенюта, Р.О. Стефанчук, С.Г. Стеценко, О.А. Хазова, Н.В. Хараджа, П. Холлендер та інші. Однак наразі відсутні його поняття та класифікація. Аналізуючи сучасні публікації, ми дійшли висновку, що договір про застосування допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ) є двостороннім, консенсуальним, оплатним, строковим правочиним, за яким одна сторона (медичний заклад) бере на себе зобов'язання надати медичну послугу із застосуванням методики ДРТ, а інша сторона (пацієнт) зобов'язана оплатити вказані послуги у встановлений у договорі термін.

У зв'язку із цим **мета публікації** – всебічно проаналізувати договори про допоміжні

репродуктивні технології, розглянути класифікацію цих договорів та встановити, що вона залежить від особливостей послуг, які є предметом договору.

Виклад основного матеріалу. Різноманітність відносин, які виникають у цивільному обороті на підставі договору, зумовлює потребу в класифікації цивільно-правових договорів, на що звертає увагу А.Б. Гриняк. Варто зазначити, що така класифікація передбачає їх поділ на однорідні класифікаційні утворення (рід, тип, вид тощо) за тим чи іншим критерієм. Для класифікації договорів у доктрині цивільного права традиційно застосовуються два способи – дихотомія та спрямованість зобов'язання, яке зумовлюється договором [1, с. 322]. Найбільш притаманною для класифікації цивільно-правових договорів є дихотомія, яка покладається на одну з трьох підстав. Перша з них – це розподіл обов'язків між сторонами, друга – наявність зустрічної вимоги, а третя – момент укладення договору. Таке використання визначених підстав дало змогу виділити три пари договорів: односторонні та двосторонні, платні та безоплатні, реальні та консенсуальні [2, с. 11].

Не викликає заперечень позиція щодо того, що цивільно-правові договори є полісемічним поняттям, а тому класифікуються як правочини та як зобов'язання і їх різновид – договори [3, с. 13].

Класифікація договорів має не лише теоретичне, а й практичне значення. Так, виявлення спільних типових рис договорів і відмінностей між ними полегшує для суб'єктів правильний вибір виду договору, забезпечує його відповідність змісту регульованої діяльності. Крім того, класифікація сприяє подальшому вдосконаленню й систематиза-

ції законодавства, слугує меті кращого дослідження договорів [4, с. 16–20].

Найближчою за обсягом формою класифікації договорів, як слушно зазначає Н.Б. Солтис, є вид договору [5, с. 111]. Так, Цивільний кодекс України класифікує договори за сферами діяльності та розміщує їх у такій послідовності:

1) договори про передачу майна у власність: купівля-продаж, поставка, контрактиція, дарування, постачання енергетичними ресурсами тощо (глави 54–57);

2) договори про передання майна в тимчасове користування: майновий найм, оренда, лізинг, житловий найм, побутовий прокат, безоплатне користування майном (глави 58–60);

3) договори про виконання робіт: побутовий підряд, будівельний підряд, підряд на проектні та пошукові роботи, договір аудиту тощо (глава 61);

4) договори, спрямовані на встановлення зобов'язань із надання фактичних послуг (глави 67, 71–74);

5) договори, спрямовані на встановлення зобов'язань із вчинення юридичних і фактичних послуг (глави 68–70);

6) договори про передачу результатів творчої діяльності: авторські, ліцензійні договори, договір франчайзингу, про передачу науково-технічної продукції тощо (глави 75–76);

7) договори, спрямовані на встановлення зобов'язань із надання фінансових послуг (глави 67, 71–74);

8) договори про спільну діяльність: установчий договір, про науково-технічне співробітництво тощо (глава 77);

9) договір стосовно розпорядження майном на випадок смерті – спадковий договір (глава 90).

Вважаємо, що найбільш повно класифікацію договорів про надання медичних послуг розкрила А.А. Герц, яка запропонувала такі їх види:

1. Класифікація договорів про надання медичних послуг залежно від суб'єктного складу:

а) види договорів про надання медичних послуг залежно від суб'єкта надання послуг (виконавця). Суб'єктами медичної діяльності можна вважати заклади охорони здоров'я, фізичних осіб, які здійснюють приватну медичну практику;

б) види договорів про надання медичних послуг залежно від пацієнта:

– залежно від громадянства: договори про надання медичних послуг громадянам України, договори про надання медичних послуг іноземним громадянам, договори про

надання медичних послуг особам без громадянства, договори про надання медичних послуг біженцям, які постійно проживають на території України;

– залежно від того, на чию користь укладено договір про надання медичних послуг: договори про надання медичних послуг із пацієнтами – замовниками послуги, договори про надання медичних послуг із пацієнтами – третіми особами, на користь яких іншими замовниками укладений договір про надання медичних послуг;

– залежно від віку пацієнта: договори про надання медичних послуг повнолітнім пацієнтам, договори про надання медичних послуг неповнолітнім пацієнтам.

2. Класифікація договорів залежно від особливостей послуг, які є предметом договору:

– договір про надання косметологічних послуг;

– договір про репродуктивні права фізичних осіб;

– договір про надання хірургічних послуг (договір про надання хірургічних послуг є різновидом договору про надання медичних послуг) [6].

Таким чином, доходимо висновку про доцільність визнання «типу» найбільш широкою за обсягом формою систематизації цивільно-правових договорів, а всі інші класифікаційні форми (підтипи, види, різновиди тощо) є лише його складовими частинами [2, с. 13–14].

З огляду на зазначене є потреба у виокремленні видів договорів про застосування допоміжних репродуктивних технологій. Зокрема, за відсутності системи договорів про ДРТ варто виходити з положень затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, яким визначені такі форми лікування безпліддя:

1) внутрішньоматкова інсемінація спермою чоловіка або спермою донора, яка є однією з форм лікування безпліддя та може бути проведена шляхом введення підготовлених (капацитованих) спермій у порожнину матки в період овуляції;

2) донація гамет та ембріонів – процедура, за якою донори за письмово оформленою добровільною згодою надають свої статеві клітини-гамети (сперму, ооцити) або ембріони для використання в інших осіб під час лікування безпліддя;

3) сурогатне (замінне) материнство – метод лікування безпліддя, за яким сурогатна мати, не пов'язана генетично з ембріоном, перенесеним до її організму, виношує та народжує дитину в інтересах подружжя (або одного з майбутніх батьків).

З огляду на зазначене та особливості кожного з наведених методів лікування безпліддя є необхідність укладати такі види договорів відповідно до специфіки обраного виду послуги, що надається для лікування безпліддя методом застосування ДРТ, тобто залежно від предмета договору:

- а) договір про внутрішньоматкову інсемінацію;
- б) договір про донацію гамет та ембріонів;
- в) договір сурогатного (замінного) материнства.

Висновки.

Підсумовуючи наведене, варто підкреслити, що договір про застосування ДРТ через специфіку відносин, урегульованих ним, не має аналогів у системі існуючих цивільно-правових договорів, передбачених Цивільним кодексом України, а тому потребує подальшого дослідження з метою виділення в окремий вид. Водночас, незважаючи на те, що положення про договір із застосування допоміжних репродуктивних технологій не відображені в Цивільному кодексі України, такий договір ґрунтується на загальних засадах цивільного права.

В статье исследуются договоры о вспомогательных репродуктивных технологиях. Рассматривается классификация данных договоров. Отмечено, что классификация договоров зависит от особенностей услуг, которые являются предметом договора. Рассмотрена позиция относительно того, что гражданско-правовые договоры являются многозначным понятием, поэтому классифицируются как сделки и как обязательства, а сам договор является их разновидностью.

Ключевые слова: договор, обязательства, вспомогательные репродуктивные технологии, сделка, сурогатное материнство, медицинское учреждение, пациент.

The article examines the contracts on assisted reproductive technologies. The classification of these contracts is considered. It is noted that the classification of contracts depends on the characteristics of services that are the subject of the contract. The position is considered that civil-law contracts are a multi-valued concept, therefore they are classified as transactions and as obligations, and the contract itself is their variety.

Key words: agreement, obligations, auxiliary reproductive technologies, transaction, substitute maternity, medical establishment, patient.

Список використаних джерел:

1. Договірне право України. Загальна частина: навч. посібник / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.; за ред. О.В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2008. 896 с.
2. Договори з виконання робіт в цивільному праві України: проблеми теорії і практики: монографія / за заг. ред. А.Б. Гриняка. К.: НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2015. 402 с.
3. Теоретичні та практичні аспекти розгляду судами спорів, що виникають із договорів підряду: монографія / за заг. ред. В.В. Луця. К.: НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2010. 300 с.
4. Герц А.А. Класифікація договорів про надання медичних послуг. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. Вип. 32. Т. 2. С. 16–20.
5. Солтис Н.Б. Класифікація договорів у підприємницькій діяльності. Розробка механізму правового регулювання договірних відносин у підприємницькій діяльності / за ред. В.В. Луця. К.: НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2009. С. 110–115.
6. Герц А.А. Договірні зобов'язання у сфері надання медичних послуг: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Львів, 2016. 421 с.